

Геополітичний статус української держави

Сучасне положення України у геополітичному просторі.

Долаючи труднощі об'єктивного й суб'єктивного порядку, Україна успішно продовжує процес розширення своєї дипломатичної присутності у світі. Завдяки зробленому, вона дедалі більше перетворюється на реального та активного суб'єкта міжнародних відносин

Геополітика як політологічна концепція, що вбачає в політиці держави визначальну роль географічних чинників, за глобальних політичних змін, які гостро постали на зламі ХХ—ХХІ ст., набуває нового значення і змісту. Це пов'язано насамперед із невідповідністю реаліям традиційних моделей реалізації державно-політичних прагнень. Просторове розташування України, розміри її території, чисельність її населення, природні ресурси в поєднанні з її потенційними можливостями в науковій, економічній та інших сферах суспільного життя дають їй змогу і право мати статус великої європейської держави з відповідною геополітичною поведінкою та геостратегічною орієнтацією.

Україна на тлі глобальних політичних трансформацій

Останнє десятиріччя ХХ ст. ввійде в історію вельми суттєвими геополітичними змінами. Серед нових політичних реалій — творення Української незалежної держави з-поміж інших країн пострадянського простору.

Передумовами глобальних зрушень на континенті були: подолання військово-політичного протиборства Схід — Захід, падіння комунізму і переорієнтація низки держав на засади цінностей західної демократії. Внаслідок цих подій світ із двополюсного, чітко розмежованого поступово набирає обрисів багатополюсного, взаємозалежного, зростають взаємовпливи держав і народів. Тісно пов'язані між собою процеси подолання розколу Європи й Німеччини, ослаблення полюса сили, що його уособлювала Москва, та самовизначення народів східноєвропейських держав і національно-державного волевиявлення народів колишнього Радянського Союзу. На Сході припинили існування воєнно-політичний блок країн Варшавського Договору, Рада Економічної Взаємодопомоги та СРСР як світова наддержава.

Поява на політичній карті світу незалежної України започаткувала глобальні трансформації не лише в даному регіоні. Досягнення суверенного статусу Українською державою, за визначенням американського політолога З. Бжезінського, є однією з найвідчутніших геополітичних подій ХХ ст. Ставши незалежною, Україна, за оцінкою вченого, створила можливість для самої Росії — як держави і нації — стати, нарешті, демократичною та європейською.

Був час, коли на Заході дехто вважав за потрібне робити вибір між Україною та Росією. Але згодом усі, а надто в Західній Європі та США, зрозуміли, що добрі відносини і з однією, і з іншою країною лише сприятимуть стабільності в Європі. Виваженість зовнішньої політики України, її миролюбні засади, мирний характер перетворень у суспільстві підвищують рівень безпеки на континенті та сприяють становленню дієвіших відносин України з європейською сім'єю народів. Відбуваються одночасні різновекторні, досить суттєві й далекосяжні за наслідками події.

До глобальних трансформацій слід віднести не лише появу у світовому співтоваристві нових політичних одиниць, у тому числі 52-мільйонної України, а й руйнацію довготривалого російського домінування на контрольованому нею просторі. Аналітики західного світу практично однастайні у визначенні ролі України як "детонатора" у зруйнуванні такої сили, якою був СРСР. Так, американський політик і вчений Д. Мойніхен найсуттєвішим чинником розвалу Радянського Союзу вважає "небажання слов'янської України продовжувати жити в режимі домінування слов'янської Росії".

Віднині Україна після тривалого періоду перебування у складі Російської імперії, а потім СРСР, коли вона могла дивитися на світ лише крізь "московські окуляри", почала активно реалізовувати свій шанс безпосередньо прилучитися до міжнародного співтовариства як його повноправний суб'єкт. Підписанням Україною на початку 1992 р. гельсінського Підсумкового

акта було увінчано самовизначення й визнання державності українського народу іншими країнами. Водночас це стало початком нормальної діяльності України в європейських структурах як рівноправного партнера.

Наведені факти, і не лише вони, свідчать про наявність глобальних трансформацій. За цих умов варто звернути увагу й на те, що у свідомості, світосприйнятті, політичній позиції та суспільній поведінці десятків і сотень мільйонів людей континенту і світу відбувається еволюція поглядів, моральних орієнтирів і спонукальних мотивів. Головним принципом змін можна назвати демонтаж конфронтаційних підходів і рецидивів старого політичного мислення. Останнє десятиріччя ХХ ст. покликане було стати етапним періодом, який визначить розвиток Європейського континенту на роки й десятиріччя вперед. За всієї невизначеності майбутнього, з твердим переконанням слід наголосити, що Європа і світ перебувають на перехідному етапі розвитку. Нині закладаються підвалини тих нових відносин, того становища, яке стане визначальним, якщо не вирішальним, для майбутньої долі континенту.

Після стрімкого краху соціалізму східноєвропейські країни докорінно змінили систему зовнішньополітичних пріоритетів. Якщо до середини 1990 р. це коло країн виявляло та стриманість у розвитку відносин із Заходом, то надалі вони "повернулися обличчям" до ЄС, НАТО. Відтоді припинилися зовнішньополітичні взаємні консультації країн східного блоку, незважаючи на стурбованість СРСР питаннями безпеки; уряди Польщі, Угорщини, Чехословаччини дистанціювалися від Москви. Кремль сподівався, що союзники з ОВД заперечуватимуть входження об'єднаної Німеччини до НАТО, але саме у Варшаві та Празі недвозначно підтримали таке рішення. Підкреслимо, що входження НДР до складу ФРН як завершальний процес само ідентифікації німецького народу спонукав до завершення політичного вибору країн Центральної та Східної Європи на користь західної системи демократії.

Суттєвими в цей час поряд з іншими стають власні геополітичні чинники новоутворених держав і країн Центральної та Східної Європи, що самовизначилися в соціально-політичному розвитку. Складові нового геополітичного становища та оточення стають для цього кола країн інструментом пошуку й забезпечення національних інтересів.

Новим і природним явищем геополітичного становища Європи постала об'єднана Німеччина. Змінюючи систему ціннісних орієнтацій, центральне і східноєвропейські країни почали розглядати Західну Європу, зокрема об'єднану Німеччину, як жаданого партнера та вагомий чинник міжнародної політики. Водночас голос ФРН у ЄС на "східному напрямі" — це те, що вирізняє позицію Бонна в європейській спільноті.

Нині політичні еліти демократичних держав Заходу, а також молодій демократії та новоявлених країн пострадянського простору ведуть пошук ефективних зовнішньополітичних програм, воєнно-стратегічної рівноваги, які відкрили б нові можливості для реалізації національних інтересів і завдань національної безпеки.

Європейські країни, а з ними й Україна, на початку 90-х рр. повернулися до природного стану, коли суттєвими чинниками формування міжнародних відносин були геополітичні фактори — територія, матеріальні ресурси, національна структура населення, а також національно-релігійні характеристики, що діяли протягом багатьох століть. Саме вони стали обґрунтуванням національних інтересів, коаліційних і військово-політичних союзів тощо.

Для України, яка впродовж своєї історії перебувала в центрі геополітичних інтересів кількох наддержав, зовнішньополітичний вибір має не тільки внутрішню, а й міжнародну вагу. Стратегічна мета нашої країни полягає в інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. За умов збереження багатовекторності зовнішньої політики України принциповий європейський вибір обумовлюється не сьогоденною кон'юктурою, а національними інтересами. Об'єднана Європа вже перебрала на себе частину відповідальності за становлення України як стабільної демократичної держави. Пріоритетним тепер стає набуття повноправного членства у Європейському Союзі, який, певно, визначатиме образ Європи ХХІ ст. Такий стратегічний курс має усунути вагання потенційних партнерів, пов'язані з "невизначеністю" і "непередбачуваністю" України.

Розширення ЄС через низку причин поки що перебуває в затінку розширення НАТО. Проте стратегічні інтереси України, а також досвід Польщі, країн Балтії та інших країн Центральної та

Східної Європи свідчать про необхідність суттєвої активізації участі нашої країни саме в розширенні ЄС.

З огляду на зростаючу взаємозалежність світу в ракетно-ядерну епоху попереднє одномірне розуміння безпеки як винятково військово-стратегічної проблеми стає надбанням минулого. Безпека нині має багатокомпонентний характер. При цьому суто військові, зовнішньополітичні, аспекти безпеки вже не є визначальними для держави чи нації, яка існує в системі складних взаємовідносин глобального й регіонального рівнів. Безпека кожної країни має й конкретно-історичний характер, вона детермінована як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, залежить від наявності надійних партнерів і консолідуючої політики влади.

Стосовно регіону Центральної та Східної Європи конкретно-історичні питання безпеки мають безпосереднє відношення до трансформацій у значно ширших масштабах, аніж власні соціально-економічні перетворення. Історично склалися дві лінії: суперництво між Росією та Заходом і взаємодія їх у розбудові Європи. Якщо Росія чи СРСР поставали полюсом сили на Сході, то на Заході континенту таким полюсом здебільшого виступала Німеччина. Тривалий період східноєвропейські країни були: проміжним простором, "санітарним кордоном" або сферою подіту впливу сильніших сусідніх імперій, об'єднань.

Отже, досить суттєвим геополітичним фактором постає і зняття з політичного порядку денного німецького питання, що і є однією з головних ознак нового етапу історичного розвитку Європи. Віднині мирний порядок на континенті має будуватися на природній основі, до якої, крім інших змін, належить вихід на політичну арену України як суб'єкта міжнародних відносин та наявність у центрі Європи єдиної могутньої, стабільної та впливової німецької держави. Якщо для України, як, власне, і для інших країн молодого демократії, проблеми нового державотворення, економічного зростання, подолання кризи постають пріоритетними під будь-яким кутом зору, то для Німеччини ці проблеми не мають такої гостроти, а економічні досягнення є привабливим чинником для її сусідів.

За таких кардинальних змін інтересам безпеки відповідають: розширення політичного діалогу, зниження рівня озброєнь, подолання регіональних воєнних конфліктів та ін. Важливу роль має відіграти зростання довіри між країнами молодого демократії та іншими державами континенту і світу, створення нової надійної системи колективної безпеки.

Україна в загальноєвропейському політичному процесі

Для суверенної України, держав Центральної та Східної Європи важливим геополітичним чинником є загальноєвропейський процес, входження до європейського і світового загалу на засадах цінностей західної демократії. Цьому підпорядковані зовнішньополітичні пріоритети, налагодження принципово нових дво- та багатосторонніх відносин, а також відповідна внутрішня трансформація. Наріжним каменем цього процесу є положення Підсумкового акта про відсутність територіальних претензій один до одного всіх учасників ОБСЄ, а також про непорушність кордонів, що склалися історично. На відміну від деяких інших країн, Україна не заперечує легітимності своїх кордонів, жодна політична сила не висуває територіальних претензій до наших сусідів. Розширення відносин Києва з більшістю європейських і міжнародних організацій має не лише дружній, а й передбачуваний характер.

Принципово важливим новим виміром геополітичного становища в Центральній і Східній Європі та в ширших межах стало добровільно взяте перед міжнародним співтовариством Україною і виконане нею зобов'язання про без'ядерний статус держави. Вивезення і знищення в 1996 р. третього за розмірами ядерного арсеналу світу, що був успадкований від СРСР, значно підвищує межу безпеки всіх країн континенту. Це безпрецедентне явище світової практики, воно є внеском України в безпеку кожної держави, людської спільноти взагалі.

У середині 90-х рр. наш континент став безпечнішим, ніж раніше, оскільки зник ризик великої глобальної війни. Але тепер він є менш стабільним. Подолання конфронтації комунізм — капіталізм змінилося локальним протистоянням політичних сил, міжнаціональним суперництвом і етнічною напруженістю в регіонах Європи з однією суттєвою різницею: на Сході вони мають загрозливий характер, на Заході кидають виклик європейській економічній і політичній інтеграції.

Війни, що спалахнули в колишній Югославії та на теренах колишнього СРСР, нестабільність у Європі — це вияв антидемократичної, анти західної ідеології, заперечення її цінностей. Тому

інтересам прискорення перехідного періоду повинен прислужитися, власне, демократичний характер розвитку.

Чинником, що ускладнює взаємодію, є збільшення числа суб'єктів зовнішньополітичної діяльності у Центральній та Східній Європі. Це поряд з іншими чинниками привело до порушення балансу сил країн регіону, посилило позиції провідних держав Заходу. Не дивно, що загальною спрямованістю більшості країн, які постали на руїнах східного блоку, є потяг до взаємодії з Європейським Союзом, намагання якомога швидше прикритися "парасолькою НАТО". Цю прагматичність можна зрозуміти — адже в Західній Європі знаходяться такі впливові економічні й військово-політичні організації, як ЄС, НАТО, Рада Європи та ін.

Держави Заходу схвалюють бажання східноєвропейських країн брати участь в європейських інтеграційних процесах, але підтримують не пряму участь, а перехідні форми. Так, спеціальна угода про асоціацію з ЄС 1991 р. передбачає пільги Польщі, Угорщині й тодішній Чехословаччині в торгівлі. Згодом такий статус отримали Болгарія, Румунія та інші країни. В 1994 р. було підписано угоду про співробітництво з Україною. Хоча ця угода й не надає статусу асоційованого членства, вона сприяє розширенню взаємодії обох сторін.

Щоправда, перспектива інтеграції східноєвропейських країн до західних структур не настільки близька, як сподівалися раніше. Для вступу до Європейського Союзу доведеться подолати дуже високий "поріг", який буде ще вищим для пострадянських держав. Один із перехідних варіантів — створення спеціальних структур, наближених до західних організацій, що уможливило б ведення діалогу, консультацій без негайного прийняття повноправними членами східних держав. До таких структур належить, зокрема, Рада північноатлантичного співробітництва, створена наприкінці 1991 р. Практика регулярних консультацій у рамках ЄС передбачає проведення зустрічей на рівні його керівництва та міністрів закордонних справ і оборони країн молодшої демократії.

Для сучасної України особливо важливим є регіон Центральної та Східної Європи, відповідні об'єднання країн цієї частини континенту. Вже кілька років Українська держава докладає чимало зусиль для розширення стосунків у рамках Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ). Важливим зрушенням на цьому напрямі стало набуття нашою державою 1996 р. статусу повноправного члена ЦЕІ. Це — підсумок чотирьох років напруженої роботи нашої дипломатії, відчутний крок до реалізації стратегічної мети — вступу до ЄС, інтегрування України в європейський економічний простір, оскільки учасниками цього об'єднання є члени ЄС та асоційовані держави. Саме тому 1996—1997 рр. характеризувалися активною участю України в міжурядових заходах, що відбувалися в рамках ЦЕІ.

Останніми роками чіткіше визначилася позиція України у стосунках з СНД. Суттєвим для самої Співдружності та Європи в цілому є те, що Україна заперечує надання СНД статусу суб'єкта міжнародного права. Це, як відомо, не зовсім влаштовувало Москву. Одначе такий підхід, власне, і вирізняє позицію Києва.

Привабливою, на думку багатьох східноєвропейських політиків, є концепція розширення блоку НАТО на Схід, насамперед за рахунок Польщі, Угорщини й Чехії. Таким планам чинився опір із різних напрямів. Так, у Парижі не погоджувалися, щоб "парасолька НАТО" прикривала Угорщину та ігнорувала Румунію. Італія наполягала на включенні до НАТО Словенії. Для Туреччини перспектива членства Болгарії в Північноатлантичному блоці, на додачу до традиційно недружньої православної Греції, теж не є привабливою. У США та Росії спершу досить несхвально поставилися до цих пропозицій. А Бонн побоювався, що розширення НАТО може навіть зруйнувати блок.

За останні роки у сфері взаємин країн молодшої демократії з НАТО сталася значна еволюція. У НАТО вже схвалено рішення про розширення альянсу на схід, з урахуванням позицій Вашингтона і Москви. Керівництво блоку вирішило паралельно з розширенням союзу встановити тісні стосунки з Росією.

За останні шість років НАТО зосередив діяльність на запобіганні конфліктам і врегулюванні криз, а не на підготовці можливих широкомасштабних воєнних операцій. Головний напрям змін Північноатлантичного альянсу визначається посиленням його політичної ролі та зростанням внеску разом з іншими міжнародними організаціями у справу збереження безпеки і стабільності, від яких залежить майбутнє НАТО.

Надто важливим і показовим, під кутом зору трансформації НАТО, є підвищення ролі альянсу в подоланні кризових ситуацій та миротворча діяльність. Це було яскраво продемонстровано підтримкою зусиль ООН з боку альянсу щодо приборкання агресії Іраку в 1990 р., а також діями НАТО і країн — не членів альянсу з налагодження миру в колишній Югославії. В миротворчих операціях брали участь і військовослужбовці українського батальйону. Завдяки міжнародній співпраці, згідно з мандатом ООН, було досягнуто миру в Боснії та Герцеговині.

Практика 90-х років свідчить, що Північноатлантичний альянс зацікавлений у співробітництві з Росією, Україною та іншими державами СНД.

Україна, зі свого боку, може обстоювати умови приєднання до НАТО нових членів, наприклад, нерозміщення ядерних арсеналів на нових територіях чи навіть розширенням без'ядерного "коридору". За таких підходів можна апелювати до держав Заходу, до безпосередніх сусідів. Власне, у НАТО такий підхід знаходить розуміння. Це підтверджено в заяві НАТО про відсутність "планів і намірів та причин" розміщення в країнах-претендентах ядерної зброї.

Важлива подія у відносинах Україна — НАТО сталася 7 травня 1997 р. У Києві було відкрито Інформаційний центр НАТО. До речі, це перший такий центр у країні, що не входить до альянсу. Він покликаний оперативно надавати достовірну поточну та узагальнюючу інформацію про справи в НАТО.

З відкриттям Інформаційного центру НАТО почалася структуризація відносин по лінії Київ — Брюссель. Зацікавленість сторін формуватиме стосунки, що їх офіційні особи називають особливим партнерством, яке визнає міжнародну вагомість України та її безперечний потенціал у європейській безпеці. Підготовка підписання майбутнього документа Україна — НАТО перейшло у практичну площину. 29 травня 1997 р. в Сінтері (Португалія) парафровано Хартію про особливе партнерство НАТО з Україною. На цій церемонії були присутні міністри всіх 16 країн — членів НАТО, які брали участь у засіданні Північноатлантичної Ради. Президент України та глави держав і урядів блоку підписали Хартію про особливе партнерство на самміті НАТО в Мадриді в липні того ж року. НАТО обстоює принципи стабільності й недоторканності

кордонів держав-членів, гарантує їм територіальну цілісність. Такі засади альянсу дуже вагомі для нашої країни. Адже з боку окремих політичних сил сусідніх держав неодноразово висувалися певні територіальні претензії до України. Натомість НАТО визнає територіальну цілісність, кордони України та її демократичний вибір.

Україна, займаючи важливе місце в Європі, є одним із визначальних чинників нового геополітичного становища в цьому регіоні. Конкретний вклад нашої держави у справу безпеки полягає в тому, що вона не успадкувала "ядерного менталітету" СРСР, відмовилася від конфронтаційних підходів, усвідомила власну відповідальність за міжнародну безпеку. Цей виважений підхід засвідчили такі політико-правові акти, як Декларація 1990 р. про державний суверенітет, Основні напрями зовнішньої політики, схвалені 1993 р. Верховною Радою, а також Концепція національної безпеки України, прийнята на початку 1997 р.

Надзвичайно важливу роль для зміцнення стабільності та безпеки в регіоні відіграють Конституція України та підписання нових політико-правових документів нашої держави з безпосередніми сусідніми країнами. Основний Закон держави стає важелем консолідації суспільства, нарощування демократичних перетворень і ствердження територіальної цілісності України. Так, якщо впродовж досить тривалого часу відносини України з Росією лишалися центральним питанням політичного життя Києва і невирішеною проблемою національної зовнішньої політики, то підписання у травні 1997 р. широкомасштабного українсько-російського договору та інших документів знаменує формування якісно нових політико-правових засад відносин між двома найпотужнішими країнами на пострадянських теренах. Досягнуті домовленості унеможливають конфронтацію в міждержавних відносинах, піднімають рівень безпеки в регіоні та стабілізують новий геополітичний простір.

Україна впевнено розвиває відносини і з іншими колишніми республіками СРСР, а нині незалежними державами. Водночас Київ послідовно виступає проти перетворення СНД на конфедерацію чи федерацію нового типу, розглядаючи її як міждержавний форум для активного дво- та багатостороннього співробітництва, передусім економічного характеру.

Україна тут виходить з історичних зв'язків, що склалися в колишньому Радянському Союзі, вбачає за доцільне переводити їх на належну політико-правову основу.

Не менш важливими для геополітичного становища є спільні заходи України з іншими безпосередніми сусідами: надання українсько-польським відносинам характеру стратегічного партнерства, ратифікація україно-молдовського договору в 1996 р., підписання 1997 р. договорів із Білоруссю про державний кордон та з Румунією про відносини добросусідства і співробітництва. Вагомим внеском у зміцнення міжнародних відносин стало підписання лише в 1996 р. з сусідніми країнами понад 10 державних, 120 міжурядових і 30 міжвідомчих угод і документів. Тобто, Україна по всьому периметру своїх кордонів, у новому геополітичному просторі залагодила практично всі проблеми, встановлюючи партнерські й добросусідські відносини.

Особливість геополітичного становища України полягає в тому, що, будучи відкритою для інтеграції до Європи, вона, на відміну від інших країн Центральної та Східної Європи, змушена долати дві лінії поділу континенту, які виникли після другої світової війни. Перша з них — межа між країнами колишнього Варшавського Договору й рештою Європи, що розмивається і зникає. Друга — західний кордон колишнього СРСР, що часом сприймається як межа дуже неоднорідної та аморфної СНД, яка віддаляє Україну від її природних партнерів у Центральній та Східній Європі.

Україна послідовно інтегрується до загальноєвропейської спільноти і розглядає поглиблення інтеграційних процесів на континенті як необхідну передумову створення системи глобальної безпеки, утвердження нового геополітичного простору, що відповідатиме вимогам наступного століття. Із прийняттям нашої країни до Ради Європи, ЦЄІ та співпраці з іншими європейськими об'єднаннями з'явилися принципово нові можливості для застосування багатовікового досвіду демократичних держав Європи в практиці державного будівництва, сходження до цивілізаційного рівня розвитку.

Україна зміцнила співробітництво і з такими впливовими міжнародними інституціями, як Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк і Європейський банк реконструкції та розвитку. Ініціатива НАТО і "Партнерство заради миру" дала змогу Україні гнучко підійти до розвитку партнерства з Північноатлантичним альянсом, маючи з ним такий рівень співпраці, який відповідає її індивідуальним вимогам і можливостям. На часі розвиток стосунків особливого чи навіть привілейованого партнерства Україна — НАТО. І Аналіз конкретного геополітичного становища України та зовнішньополітичних кроків свідчить на користь нарощування і зусиль до утвердження нашої держави в лоні європейських і народів, у світовому співтоваристві. Вагомими стали і здобутки української дипломатії. Це відбивається на зростанні

обсягів та якості стосунків і з близькими сусідами, і з країнами інших регіонів. Політичні зрушення спонукають до нарощування політико-правових засад у міждержавних відносинах, взаємовигідних торговельних та економічних зв'язків, співпраці в науці й техніці. Хоч і повільно, але зростають іноземні інвестиції. Провідні місця в цій сфері посідають капітали США, ФРН і Великобританії. Цьому сприяли як наполегливість державних лідерів і дипломатів, так і чинники економічного характеру.

Підсумовуючи розглянуті проблеми, можна зробити такі висновки:

- Глобальні трансформації, започатковані на зламі 80—90-х рр., ще не завершилися. Врахування близьких і віддалених — як бажаних, так і небажаних, але потенційно можливих змін у регіоні й поза його межами вкрай важливе для України та інших країн Європи. Тому в інтересах нашої держави й континенту є зміцнення довіри, розширення політичного діалогу і співробітництва на дво- та багатосторонній основі в рамках загальноєвропейського процесу, заходи з подолання економічної кризи, дотримання загальнолюдських фундаментальних цінностей.
- Конструктивними в діяльності урядових кіл, зовнішньополітичного відомства України, держав молоді демократії постають адаптація зовнішньополітичних засад, корекція стратегічних пріоритетів з урахуванням нових реалій, формування чітких критеріїв геополітичного й гео економічного становища, врахування складних умов перехідного періоду Європейського континенту.

- Долаючи труднощі об'єктивного й суб'єктивного порядку, Україна успішно продовжує процес розширення своєї дипломатичної присутності у світі. Завдяки зробленому в 1991— 1997 рр. вона набуває рис впливової європейської та світової держави, дедалі більше перетворюється на реального та активного суб'єкта міжнародних відносин відмінності.